

Den demoniska kvinnan – den andra i berättelser om islams begynnelse

Pernilla Myrne, doktorand i arabiska

För att skapa ett ”vi” behövs ett ”dom”, vare sig det handlar om historieskrivning, politisk retorik eller populärkultur. I alla kulturer, i alla historiska epoker har människor antagligen konstruerat detta ”dom”: De som inte är som vi, lockande och spännande ibland, farliga, till och med demoniska ibland. Den muslimska historieskrivningen är inget undantag. Islams begynnelse är en av de avgörande epokerna i världshistorien: på mycket kort tid skapades en världsreligion med omfattande politisk betydelse. Från 600-talets mitt spreds den nya religionen snabbt över världen, men dess historia skrevs inte ner förrän över hundra år senare.

Historien om islams begynnelse är en historia om de godas seger över de onda, men det är samtidigt en historia med inre konflikter. De flesta fiender skulle nämligen så småningom underkasta sig den nya religionen och deras söner och sonsöner skulle bli dess nya ledare och uttolkare. Hur beskriver man någon som först är motståndare till islam, och som vägrar tro att Muhammed är Guds profet, men som senare själv strider för den nya religionen, och vars ättlingar skriver och formar den nya historien? Tidiga muslimska historieskrivare har svårt att dölja sin beundran för de polyteistiska araberna. De besatt så många egenskaper som kom att hyllas i den senare arabisk-muslimska litteraturen: vältalighet, mod, stridsvilja, ärlighet, lojalitet och generositet. Även kvinnorna tillskrivs dessa egenskaper. Kvinnor har också större plats i denna tidiga historieskrivning än vad de skulle komma att ha ända fram till det senaste århundradet. Men medan dessa egenskaper kunde framhållas som ideal för muslimska män i senare epoker betraktades de som betungande för kvinnor.

Bland medeltidens lärda såväl som i den nutida populärkulturen finns en tendens att gestalta det yttersta andra i en kvinnas skepnad, den demoniska kvinnan, häxan och horan. Det var också en kvinna, en vältalig,

stridslysten och modig kvinna som fick bära rollen av Fienden när bilden av ”dom” i förhållande till ”vi” skapades i muslimsk historieskrivning och senare reproducerades i populärkulturen. På samma sätt var det gudinnorna som fick symbolisera den gamla gudavärlden när den ende och verkliga guden segrade.

Hind bint ‘Utba – en demonisk kvinna

Hind bint ‘Utba var dotter respektive maka till två av Meckas mäktigaste män, båda ledande i stammen Quraysh, profeten Muhammeds stam. Enligt historieböckerna spelade hon själv en inte betydelselös roll i stammens motstånd mot den nya läran som spreds av Muhammed. Även om hon som kvinna inte hade någon politisk makt hördes hon vid offentliga tillfällen försvara de gamla gudarna och den gamla ordningen. Historieskrivarna citerar verser hon deklamerade och återger hennes verbala motstånd mot islam. Tillsammans med sin man Abu Sufyān var hon en av islams ovevligaste fiender. Emellertid accepterade de den nya religionen när dess seger var ett faktum. Deras son Mu‘āwiya blev så småningom kalif och grundade det umayyadiska kalifatet i Damaskus. Abu Sufyān skildras med respekt även när han tillhörde den ”onda” sidan; han var en stor ledare, far till en kalif och kunde framhållas som ideal av senare muslimska män. De tidiga historieskrivarna låter antyda att både han och Hinds far ‘Utba redan tidigt förstod Muhammeds storhet, även om de var tvungna att kämpa mot honom i lojalitet med sin stam. Fröet till godhet fanns hos dem redan när de levde i okunnighet. Hind visar dock inga sådana tecken, hon är hätsk i sitt motstånd och stursk i sin underkastelse.

Hinds illvilja når sin klimax i en episod som är central i berättelserna om de orättfärdigas motstånd mot den rätta läran. Hon följer med sin man till slagfältet vid Uhud, där de ska strida mot muslimerna. Hon är inte den enda kvinnan som deltar i striden. Ibn Ishāq (död ca 767) namnger flera andra kvinnor som gjorde sällskap med sina män. I själva verket var det vanligt att kvinnor deltog i krigsslagen, de sjöng och spelade tamburin mitt på slagfältet och eggade männen att prestera sitt bästa. Men enligt historieskrivningen gjorde Hind mer på det slagfältet än vad som var brukligt. Hennes far hade dräpts i slaget vid Badr av profeten Muhammeds farbror Hamza, och Hind ville hämnas honom. När hon såg Hamza ligga stupad efter slaget, skar hon upp hans buk, tog ut hans lever och tuggade

på den. Efteråt klättrade hon upp på en klippa och deklamerade en hatisk dikt mot muslimerna. Dessutom skar hon och hennes väninnor näsor och öron av stupade muslimer och tillverkade halsband av dem.

Hinds förvandling från människa till demon är central i berättelserna om den första kampen mellan muslimer och hedningar. Den är ofta citerad och det är denna händelse hon är ihågkommen för. Hind har blivit kallad leveräterskan, medan Abu Sufyān, som enligt historieskrivarna tog avstånd från illdådet, har fått ett betydligt bättre eftermäle. Hind besatt de sämsta egenskaperna hos ”dom”, medan Abu Sufyān visserligen var en fiende men en värdig sådan. När Abu Sufyān bestämde sig för att underkasta sig Muhammed och den nya religionen var Hind hans största kritiker. Hon uppmanade till och med de närvarande meckaborna att döda honom men de lyssnade inte på henne. Hon hade ingen makt över dem. Istället lydde de Abu Sufyān, som lovade dem att de skulle skonas av den annalkande Muhammeds trupper om de tog skydd i sina hus. Hans omvändelse till islam var extra uppskattad av Muhammed. Till slut gick även Hind över till islam. Enligt historikern al-Wāqidi (död 822) var hon en av tio meckabor som dömdes till döden av Muhammed, men räddade sitt liv genom att bli muslim och acceptera Muhammeds villkor. I en berömd scen svär hon lojalitet till Muhammed, men visar samtidigt att hon vägrar förlora sin stolthet. Hennes stolthet döljer dock endast det faktum att hon är besegrad, och hon försvinner sedan ur historien. I den tidiga historieskrivningen fanns det trots allt utrymme för ifrågasättande. De första författarna skrev ner historien efter hörsägen, och det fanns de som tvivlade på att Hinds kannibaliska handling verkligen ägt rum. När Ibn Sa‘d (död 845) berättar om denna episod avslutar han sin redogörelse med orden ”men detta är en falsk anklagelse mot den stackars Hind”.

Bilder av Hind i vår tid

Tuggade Hind eller tuggade hon inte på Hamzas lever? För modern fiktion spelar frågan ingen roll, scenen är allt för frestande och den onda kvinnan allt för dramatiskt intressant. Över tusen år har gått sedan de första historieskrivarna intresserade sig för episoden men ännu accepteras den villigt. Hinds ondska verkar till och med ha renodlats, den återfinns inte bara i hennes stympling av Hamza, utan återkommer i alla hennes gärningar.

I filmen *The Message* (1976) som visades på svensk TV tidigare i år, har Hinds roll starkt förstoras. Filmen skildrar islams begynnelse och är godkänd av religiösa auktoriteter, bland annat för att profeten Muhammed aldrig visas på bild. En av filmens höjdpunkter är när Hind, spelad av Irene Papas, med ondskefull blick och hånflin böjer sig över Hamzas döda kropp för att ta sitt kannibaliska bett. Hind är i själva verket Hamzas dramatiska motpol. Hamza, spelad av Anthony Quinn, är den stilige och modige hjälten som vill hjälpa människorna mot en bättre framtid. Hind är den farliga och ondskefulla kvinnan som vill locka folket ner i fördärvet. Bland den enorma mängd människor som visas i filmen finns bara en handfull kvinnor och av dem agerar eller talar endast två: Hind, den onda kvinnan, och hennes motsats Sumayya, den goda kvinnan. Sumayya är bara med i en kort sekvens, hon är den goda modern, omvänd till islam av sin son och torterad till döds för sin tro. Vi känner igen scenen, två kvinnoalibin bland tjugotalet män, den ena som symbol för den goda kvinnan, den andra för den onda om inte för ondskan själv. I *The Message* är Abu Sufyān visserligen till en början motståndare till islam men ändå latent god. Hind däremot, är helt igenom ond, hennes blickar och hennes min är nästan karikatyriska. När Abu Sufyān visar barmhärtighet mot en slav som torteras för sin muslimska tro, hånar Hind den plågade slaven och visar prov på sitt människoförakt. Abu Sufyān försöker vänligt övertala en nyomvänd muslim att komma tillbaka till den gamla tron medan Hind är aggressiv och föraktfull. Hind kastar sten på muslimerna när de fridfullt tågar genom staden, Abu Sufyān benådar dem. När Abu Sufyān visar tvivel, hetsar Hind männen att kriga för att utrota muslimerna. När Hamza dödar hennes far, svär hon att hon ska dricka hans blod och lovar sin slav frigivning om han dödar honom.

Hind är också en karaktär i Salman Rushdies *Satansverserna*, i den indiske skådespelaren Gibrils hallucinatoriska dröm om Jahilia, staden där Mahunds anspråk på att vara Guds profet rubbar den gamla ordningen, och där den vackra och aristokratiskt arroganta Hind härskar i sin svaga make Abu Simbels ställe. Hind kräver att vara Mahunds jämlike, liksom hon kräver att hennes gudinna, al-Lāt ska vara guden Allahs jämlike. Hind älskar lyx och vin men är totalt oförstående för sitt fattiga folks lidande, och hon låter sitt garde slå ner deras försök till protester. Hon behandlar människor helt efter sina behov, och har inga problem att döda för att nå

sina mål. Hon är dessutom kunnig i svartkonst. Det är hennes magiska ansträngningar som till sist tar livet av profeten. Denna Hind besitter en egenskap som hennes namn i den tidiga historieskrivningen saknar: hon är förutom allt annat promiskuös. *Satansverserna* är en bok som problematiserar självklara sanningar. Samtidigt konstrueras här en kvinnobild som tillåts bekräfta djupt rotade fördomar om den diaboliska kvinnan, den ena motpolen i den dualistiska kvinnliga naturen, horan och madonnan, häxan och helgonet.

Den demoniska kvinna återskapad

The Message och *Satansverserna*, liksom alla övriga moderna berättelser som renodlar den diaboliska kvinnan, har en lång tradition att inspireras av. Tanken om kvinnans ofullkomliga natur och tendens till ondska förekommer på många ställen i klassisk litteratur, inte bara arabisk. Sådana föreställningar är mycket äldre än islam. Muslimska tradition reproducerar endast de kvinnofientliga idéer som redan fanns i de av islam erövrade områdena. Ibn Qutayba (död 889) citerar en tidig uppfattning: ”Det finns ingen bland de troende som är så upphöjd som en rättrogen kvinna, det finns inte heller någon av de otrogna som har sjunkit så lågt som en dålig kvinna”. Kvinnor är till sin natur bristfälliga, och har så mycket mer att kämpa emot för att uppnå godhet än vad män har. Kvinnor som lyckats höja sig över sin natur bör därför visas särskild respekt. De upphöjs som helgonlika. Vissa redogörelser för profeten Muhammeds yttranden och handlanden, *hadither*, återger också sådana föreställningar. I al-Bukhāris (död 870) *hadithsamling* finner vi att Muhammed ska ha framfört att de flesta invånarna i helvetet är kvinnor. Demoniska kvinnors falska makt leder dem ingenstans förutom dit. Enligt al-Bukhāri har Muhammed också sagt: ”Ta väl hand om era kvinnor, ty de är skapade från ett revben och ett revben är som mest krokigt i sin översta ände, och om du försöker räta ut det bryts det. Ta därför väl hand om era kvinnor”. Män måste acceptera kvinnors brister och anpassa sitt beteende efter dem – kanske för att deras ondska inte ska blomma ut.

Ett tema i tidig arabisk historieskrivning är Guds seger över gudinnorna, vilka visar sig vara lika ofullkomliga som jordiska kvinnor. Bland Arabiens alla gudar framställs framför allt gudinnorna al-Lāt och al-‘Uzza som Allahs motsats och som symboler för den gamla ordningen. Gudinnorna

nornas bildstoder tillbads av araberna och framstod som mäktiga, men muslimerna och Allahs seger visade att deras makt var en illusion. Denna illusion illustreras av Tabari (död 923), i en episod där Khalid ibn al-Walid dödar gudinnan al-'Uzza på order av profeten. När Khalid kommer för att förstöra hennes tempel och avgudabild, bönfaller al-'Uzzas väktare gudinnan att slå tillbaka mot honom. Inget händer, gudinnan är maktlös mot Khalids attack. När han är klar visar hon sig framför honom i form av en naken etiopisk kvinna. Det enda hon kan göra är att frambringa ett ordlöst klagoskri. Han dödar henne och tar hennes juveler. Den stora illusion som de hedniska araberna levte i illustreras inte minst av gudinnans namn, al-'Uzza betyder 'den allsmäktiga'. Hon visar sig dock vara maktlös: efter att ha blivit berövad sina kläder, sina juveler och sitt språk kan hon bara ge ifrån sig ett klagande skri. Hon är dessutom inte ens arab, utan en främling utan handlingskraft. Hennes makt var en illusion som krossades av hjälten, den gode mannen.

Vi ser här en världsbild som återupprepas i västerländsk populärkultur. Ett av de senaste exemplen är filmatiseringen av C. S. Lewis böcker om Narnia, *Häxan och Lejonet*, där polariseringen mellan "dom" och "vi" har iscensatts med största möjliga tydlighet. Fienden är en ond kvinna, drottningen och häxan. Hon är visserligen handlingskraftig men hennes makt är en illusion och kommer med nödvändighet besegras av det goda, naturligtvis manliga, lejonet. Vi vet att kvinnofientliga tendenser frodades när våra stora Berättelser skapades, och idag, när berättelserna återskapas och omskapas i fiktion och populärkultur, är det just dessa tendenser som är så lockande. Kanske är den diaboliska kvinnans falska makt som måste förgöras av den gode mannen en av världshistoriens mest seglivade myter.